

РІШЕННЯ

разової спеціалізованої вченої ради ДФ 36.053.023 про присудження ступеня доктора філософії

Здобувачка ступеня доктора філософії Шеремет Анна Віталіївна, 1993 року народження, громадянка України, освіта вища: 2016 року закінчила Київський національний університет імені Тараса Шевченка за спеціальністю 035 «Філологія», здобула кваліфікацію «Філолог-дослідник, викладач вищого навчального закладу (російська мова і література, англійська мова, науковий редактор»); працює викладачем кафедри слов'янської та романо-германської філології Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського; виконала акредитовану освітньо-наукову програму галузі знань 03 Гуманітарні науки спеціальності 035 Філологія (Українська мова).

Разова спеціалізована вчена рада, утворена наказом № 202 від 31 травня 2024 року Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, МОН України, м. Дрогобич, у такому складі:

голова разової спеціалізованої вченої ради – Віра Котович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

рецензент – Марія Федурко, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

офіційні опоненти – Галина Сюта, доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України;

Олександр Стишов, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка;

Алла Таран, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

на засіданні «26» липня 2024 року прийняла рішення про присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія **Анні Шеремет** на підставі публічного захисту дисертації «Фемінативи у функціонально-стильових сферах української літературної мови: норма і перспективи»

Наукові керівники: Марина Навальна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів та природокористування України;

Петро Мацьків – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови, декан факультету української та іноземної філології Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка.

Дисертацію подано у вигляді спеціально підготовленого рукопису. Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачкою досліджень, які виконують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для галузі знань 03 Гуманітарні науки.

Дисертація виконана державною мовою, відповідно до вимог МОН, освітньо-наукової програми закладу вищої освіти, специфіки галузі знань та спеціальності. Дотримано вимог «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами від 21.03.2022 р. № 341).

Здобувачка має 7 наукових публікацій за темою дисертації, з яких 5 – у наукових виданнях, уключених до переліку наукових фахових видань України:

1. Шеремет А. В. Фемінітиви в мовній картині світу українців (на матеріалі мови інтернет-видань). *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка* / [ред.-упорядн. М. Пантюк, А. Душний, І. Зимомря]. Дрогобич: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 27. Том 5. С.65–70.

2. Шеремет А. В. Сильові особливості вживання фемінативів в українських перекладах англomовних художніх творів (на матеріалі перекладів творів Дж. Р. Р. Мартіна). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Т. 32 (71). №1 2021. Ч. 1. С. 116–120.

3. Шеремет А. В. Актуальні тенденції функціонування фемінної лексики в текстах офіційно-ділового стилю української мови (20-ті роки ХХІ ст.). *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Германістика та міжкультурна комунікація = Scientific bulletin of Kherson State University. Series: Germanic studies and intercultural communication / Херсон. держ. ун-т. Ф-т перекладознавства. Херсон: Гельветика, 2021. Вип. 2. С. 72–76.

4. Шеремет А. В. Локальні фемінні прізвиська у Середньонадніпрянському говорі української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Т. 33 (72). № 4 2022 Ч. 1. С. 93–98.

5. Шеремет А. В. Фемінативи в класифікаціях українських мовознавців. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія «Мовознавство». Вип. 12, 2018. С. 53–58.

Одна стаття в міжнародному науковому виданні:

1. Anna Sheremet. Feminities as lexical material for study Ukrainian language by international students. *Norwegian journal of development of the international science*. №49/2020. P. 50–51.

Одна стаття – в інших збірниках наукових праць:

1. Шеремет А. В. Фемінативи в заголовках інтернет-новин. *Соціум. Документ. Комунікація*. Серія: Філологічні науки: зб. наук. ст. / Держ. вищ. навч. закл. «Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди», Каф. документознавства; редкол.: М. І. Навальна, О. Б. Скляренко, О. Д. Ісайкіна та

У дискусії взяли участь голова і члени спеціалізованої вченої ради:

Віра Котович – голова спеціалізованої вченої ради, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка дала позитивну оцінку, без зауважень.

Марія Федурко – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри фундаментальних дисциплін початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка дала позитивну оцінку. Запитання, зауваження та побажання, висловлені у відгуку рецензента:

1. Як ми вже зазначали, більшість підрозділів дослідження мають підрозділи. Загальне зауваження до їх структурування таке: текст підрозділу, що передує підрозділам, має бути невеликим (максимум 2 с., а не 5–6) і містити найзагальніші твердження, пояснені, конкретизовані й проілюстровані в подальшому викладі. Тож матеріал, що передує, наприклад, підрозділу 1.1.1, вповні міг би сформувати окремий підрозділ.

2. Уважаємо не вповні коректними непоодинокі твердження дисертантки на зразок: *У художньому стилі фемінативів на позначення жінок за станом здоров'я небагато – всього 3* (с. 157), адже це так виглядає на тлі зібраного нею фактичного матеріалу, а не всього масиву текстів української художньої літератури.

3. Складно погодитися, що слова *оптимістка, експертеса, координаторка, психологиня, рестораторка, бізнесменка, активістка, репортерка, кондукторка, авторка, директорка, інвесторка, піаністка, патріотка, імітаторка* тощо – іншомовного походження (с. 94, 133), а *нардепка* – аббревіатура (с. 92). Такими є спільнокореневі з ними маскулінативи. Щодо іменників на позначення осіб жіночої статі – це власне українські лексеми, утворені від основ іншомовного походження за продуктивною словотвірною моделлю: основа особового іменника чол. роду + суфікс -к(а) → іменник жін. роду на позначення особи жіночої статі. Крім того, абсолютно некоректними є вирази, якими часто послуговується дисертантка: фемінативи, утворені від основних фемінізуючих суфіксів -к-а, -иц-я та -ин-я; від фемінізувального суфікса -иц(я), утворені від суфікса -ин-я (с. 132, 134, 156, 157, 177 та ін.), позаяк тут треба вживати «утворені за допомогою / участю фемінізувального суфікса -к(а), -иц(я), -ин(я)». Не погоджуємося також з твердженнями авторки, що фемінативи *підозрювана, слідча* утворені «за допомогою закінчення жіночого роду -а» (с. 102), а лексема *кохана* «просто має закінчення -а» (с. 147). На нашу думку, ці одиниці – результати морфолого-синтаксичного способу словотворення.

4. Не заперечуючи висновку дисертантки про багатий образотвірний потенціал фемінативів, усе ж не виявляємо його в деяких із наведених нею текстових фрагментах на підтвердження його слушності – див., для прикладу, с. 154: *В однієї продавчині на їхньому ринку чоловік теж був таким шофером, і та жінка ставилася дуже легко до його можливих пригод <...>* (Володимир Лис, «Обітниця», с. 88).

5. У тексті дисертації трапляються стилістичні огріхи, скажімо: *Такий підхід розділяє* (замість *поділяє*) С. П. Семенюк (с. 31); *останнє твердження особливо справедливо* (правильно – *слушне*) щодо чинних словникових норм (краще просто *норм* чи *лексичних норм*) (с. 35); *через ряд* (тобто *низку*) *соціальних факторів* (с. 36); *другим найрозповсюдженішим* (властиво, *найпоширенішим*) *фемінним суфіксом мовознавці вважають -иц*; *прийшли до такого висновку* (замість *дійшли такого висновку*) (с. 60); *експресивно-емоційна лексика в публіцистичному стилі має дослідницький інтерес* (доречніше – *викликає зацікавлення дослідників*) (с. 86); *функціонування позанормових* (радіше *неунормованих* чи *ненормативних*) *фемінних лексичних одиниць* (с. 127); *фемінативи* (назви жінок) *за семантикою ознаки* (очевидно, *із семантикою*) (с. 154, 157). Найчастотніші з них – *одиниці на зразок породжуючий, узагальнюючий, мотивуючий, фемінізуючий* (с. 80) супроти *нормативних породжувальний, узагальнювальний, мотивувальний, фемінізувальний*; *словосполучки з точки зору, у той час як* (у значенні *з погляду, тоді як*); *словоформа в якості* (у значенні *як*), *пасивні конструкції з дієсловами на -ся* (*покладається, вживається, використовуються, розглядаються* тощо) *замість форм на -но (-ено), -то* (*покладено*) *чи конструкцій із незворотними дієсловами* (*використовують, вживають*) *чи дієприкметниками* (*розглянуті*). Деякі з огріхів можуть призводити до затемнення суті висловленої думки, див., для прикладу: *М. Д. Гінзбург, покликаючись на дослідження Я. В. Пузиренко, вказує на визначення процесу* (очевидно, *називає процес*) *номінації осіб жіночої статі іменниками чоловічого роду* («*лаборант Іванишина О. М.*») *маскулінізацією* (с. 36); *М. І. Навальна вважає експресивізацію розмовними елементами мови ЗМІ мовною антиномією коду текстів* (замість *коду і тексту*) (с. 86). Подекуди авторка виявляє неуважність у вживанні розділових знаків, здебільшого *ком* (с. 73, 92, 130, 141, 153, 158 тощо).

Галина Сюта – доктор філологічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу стилістики, культури мови та соціолінгвістики Інституту української мови НАН України дала позитивну оцінку. Запитання, зауваження та побажання, висловлені у відгуку опонента:

1. Чому Ви вважали за доцільне оперувати саме п'ятикомпонентною класифікацією стилів, якщо в українській стилістиці класичною вважається шестикомпонентна, а віднедавна і семикомпонентна – з урахуванням епістолярного (а його не вичерпують згадані в дисертації жанри) та конфесійного стилів, Адже для відповідних текстів уживання фемінативів є цілком природним.

2. У процесі ознайомлення з назвами розділів 2 та 3 постає питання щодо коректності кореляції *писемні стилі – розмовний стиль*. Адже, як відомо, в традиційній стилістиці диференціюємо стилі *книжні та розмовний*, а *писемність* корелює з *усністю*.

3. Частину параграфів можна було об'єднати за ознакою 'професія', 'рід занять', 'сфера діяльності' – зокрема п.п. 2.1.4. Політичні фемінні утворення; 2.1.6. Фемінні назви військових звань та професій; 2.1.7. Новітні тенденції вживання фемінативів на позначення спортсменок; 2.1.8. Специфіка вживання

назв жінок за діяльністю. Це виструнчило б виклад і дало б змогу сприймати матеріал більш панорамно.

4. Художня мова – це площина образності та естетичності, кожен іншостильовий елемент, який потрапляє в неї, проходить через фільтр естетизації. А отже, цей чинник мав би бути виразніше акцентований і щодо фемінативів.

5. Не всі теоретики соціальних комунікацій погодилися б із нашою дисертанткою щодо зарахування дискурсу блогів та соціальних мереж до розмовного стилю, оскільки вважають їх усе-таки новими жанрами медіакомунікації. Однак заперечити виразні ознаки розмовності в цих жанрах теж не можна.

Олександр Стишов – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови Київського столичного університету імені Бориса Грінченка дав позитивну оцінку. Запитання, зауваження та побажання, висловлені у відгуку опонента:

1. Уважаємо, що небажано використовувати невдалу колишню назву *публіцистичний стиль* (те, що публікується – газети, журнали), а доречніше, як вважають сучасні лінгвісти (наприклад, член-кореспондент АН України Шевченко Леся Іванівна), послуговуватися терміном *масмедійний стиль*, *стиль масмедіа*, оскільки нині люди більше користуються електронними медіа (див. с. 54, 64, 198 та ін.).

2. Виявлено один випадок відсутності покликання на автора (див. с. 34: «О. І. Байдюк вживає термін *«феміноніми»* на противагу *«масонімам»* та *«мас-фемінонімам»* у питаннях досліджень фемінної ономастики в роботі «Етимологічна структура іменника художнього мовлення А. Кримського») та два випадки неточних покликань (див. с. 32 подано: особливо широко функціонують похідні від іменників чоловічого роду суфіксальні кореляції жіночого роду в розмовному мовленні, вони нерідко не фіксовані словниками [Загнітко 1997, с. 162], а в Списку використаної літератури Загнітко 1996: Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Морфологія 1996. 435 с.; див. с. 64: ... лінгвокультурологічному аспекту оцінної характеристики фемінативів у мові ЗМК присвячена однойменна робота Л. М. Марчук [Марчук 2019], а в Списку використаної літератури Марчук Л. М. Концептуалізація світу в жіночій прозі Оксани Забужко. Науковий збірник Чернівецького університету: зб. наук. пр. 2009. Вип. 475–477. С. 298–305).

3. На с. 83 Ви пишете: «На позначення жінок за видами діяльності вживаються фемінні складні слова з основою *спів-*: *співзасновниця*, *співавторка*, пор.: Іванна Коберник. *Співзасновниця* ГО «Смарт освіта», *співавторка* посібника «Ефективні комунікації для освітніх управлінців». *Спів-* – це не основа, а префіксостовб або подвійний префікс.

4. Не погоджуємося з твердженням дисертантки, що слова *правозахисниця*, *очільниця*, *наречена* (див. с. 202) належать до розмовної лексики. СУМ-20 не фіксує їх із ремаркою *розм.*

5. Ви проаналізували в параграфі 2.4.1.1.1. *Фемінні діалектизми гуцульського говору в мові художніх творів українських письменників* (див. с. 162). А чому тільки саме цього говору?

6. Враховуючи тенденції розвитку сучасної української мови, варто послуговуватися лексемою *функційний*, а не *функціональний* (див. с. 54, 141, 182 та ін.).

7. Загалом роботу написано грамотно, літературною мовою, хоч, на жаль, подекуди помічено окремі девіації, зокрема у виборі слів (див. с. 21, 45–46, 140 та ін.), тавтологія (див. с. 3, 29, 65), фоностилістичні невправності (див. с. 32, 49, 96).

Алла Таран – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

1. На тлі аналізу наукової літератури з'ясовано поняття стереотипу як лінгвокогнітивного феномену (с. 46). Проте варто було б також вказати на трансформацію стереотипів у сучасному суспільстві, адже відбулося гендерне рівноправ'я й інтенсивне розширення місця жінки в соціальних сферах, що знайшло мовне відображення в нових фемінативах.

2. Попри широке коло використаних лінгвістичних праць, поза увагою дисертантки залишилася праця Л. О. Ставицької «Гендер, мова, свідомість, комунікація» (Київ, 2015), яка є першим в україністиці фундаментальним дослідженням з лінгвогендерології.

3. Цікаво було б довідатися про особливості адаптації нових запозичень на зразок *плюс-сайз* (с. 93), *хостес* (с. 124), їх фіксацію в лексикографічних джерелах. Навряд чи можна погодитися, що «*хостес* не можна дослівно перекласти на українську мову як «*хазяйка*» без втрати первинного лексичного значення» (с. 124).

4. Прагнення охопити значний за обсягом матеріал унеможливив авторці вдаватися до його розгорнутого коментування. Проте бажано було б переконливіше пояснити процеси і засоби творення фемінативів. Цікавими були б спостереження над наслідками вторинної номінації, пор. такі приклади, як *земля – наша годувальниця* (с. 136), <...> *стрига* (с. 166), <...> *перестрига* (с. 30).

Результати відкритого голосування:

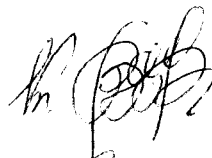
«За» – 5 членів ради,

«Проти» – німає членів ради,

«Утримались» – німає членів ради.

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада присуджує Шеремет Анні Віталіївні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради

Віра КОТОВИЧ

Підпис
засвідчую
Проректор з наукової роботи *М.А. Микола Пеленко*